

2 Naiset rikosten tekijöinä ja uhreina

Päivi Honkatukia

Tässä luvussa tarkastellaan ensin viranomaisten tietoon tulleen naisten rikollisuuden ja erityisesti väkivallan kehitystä viimeksi kuluneiden kahden vuosikymmenen aikana (2.1). Toiseksi luvussa esitetään tietoja naisten joutumisesta väkivallan uhreiksi (2.2).

Pääasiallisena lähteenä käytetään tilastoja poliisin tietoon tulleesta rikollisuudesta. Niissä sukupuolen mukainen erittely on saatavissa vain selvitettyihin rikoksiin syyllisiksi epäillyistä. Nämä tiedot koskevat siis vain poliisin selvittämiä rikoksia, eivät kaikkia poliisin tietoon tulleita tapauksia. Epäiltyjen määrää koskevat tiedot ovat niin sanottuja bruttolukuja eli sama henkilö voi sisältyä vuoden lukuun useita kertoja.

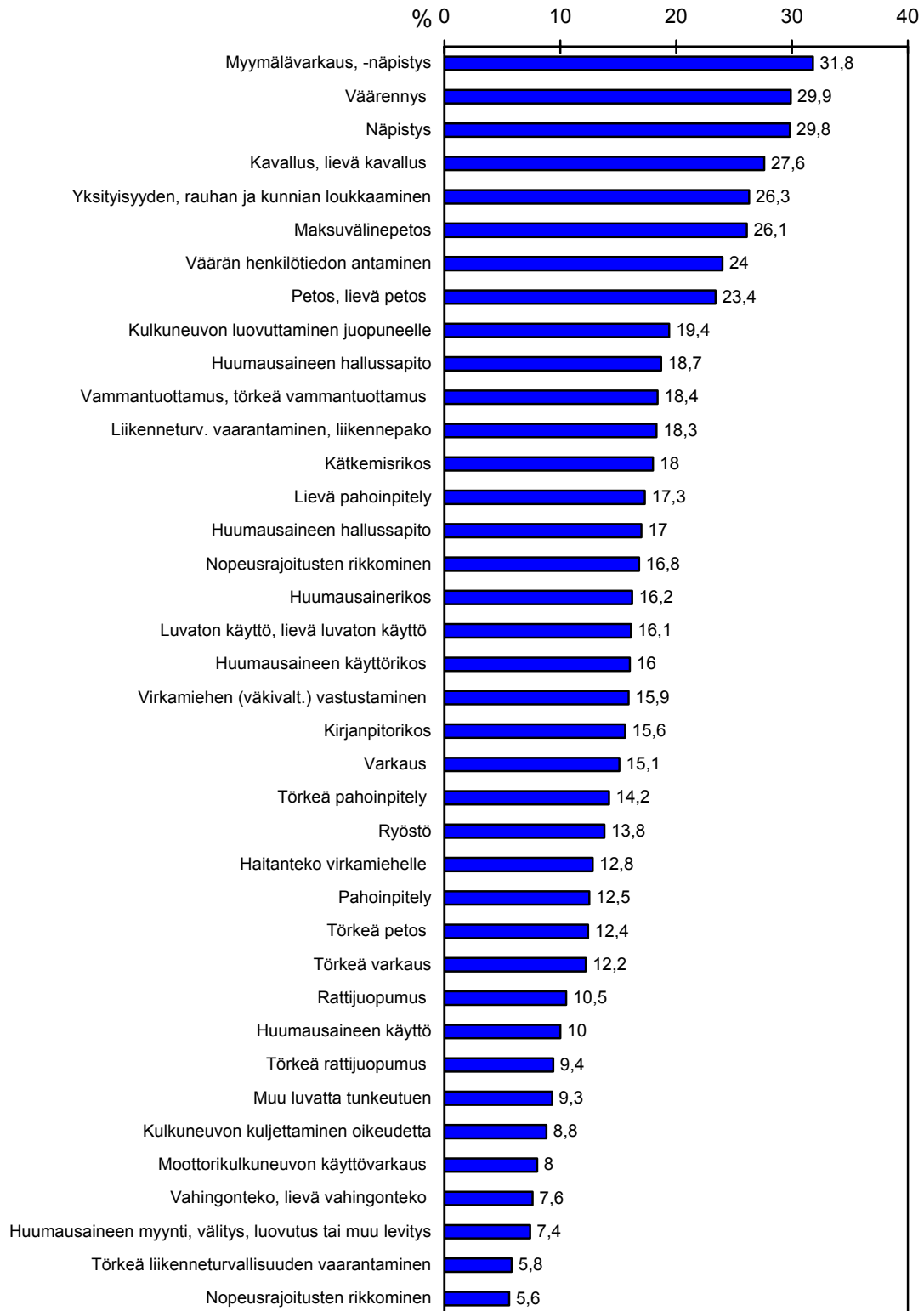
Säännöllisesti julkaistavat poliisin virallistilastot eivät sisällä tietoa piiloon jääneestä rikollisuudesta eivätkä liioin uhrien määrästä tai sukupuolesta. Siksi tässä luvussa hyödynnetään myös kyselytutkimuksia, joilla pyritään selvittämään kokonaisrikollisuuden määrää ja piirteitä. Naisiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan piirteitä on analysoitu jo seksuaalirikoksia käsittelevässä luvussa (II.A.4.1).

2.1 Naiset rikosten tekijöinä

Poliisin tietoon tullut naisten rikollisuus vuonna 2006

Vuonna 2006 poliisi epäili 620 396 henkilöä syylliseksi johonkin selvitettyyn rikokseen. Epäillyistä 17 % oli naisia (106 896 naista).

Kuviossa 81 on esitetty naisten osuudet eräisiin poliisin tietoon tulleisiin rikoksiin syyllisiksi epäillyistä vuonna 2006. Mukana ovat teot, joihin on vuoden aikana ollut syylliseksi epäiltynä vähintään 1 000 henkilöä. Suurimmillaan naisten osuudet olivat 30 prosentin tuntumassa, rikoksissa kuten myymälävarkaus, näpistys ja kavallus. Naisten osuus epäillyistä oli noin kymmenesosa seuraavissa rikoksissa: ryöstö, pahoinpitely, rattijuopumus ja huumausaineen käyttö.

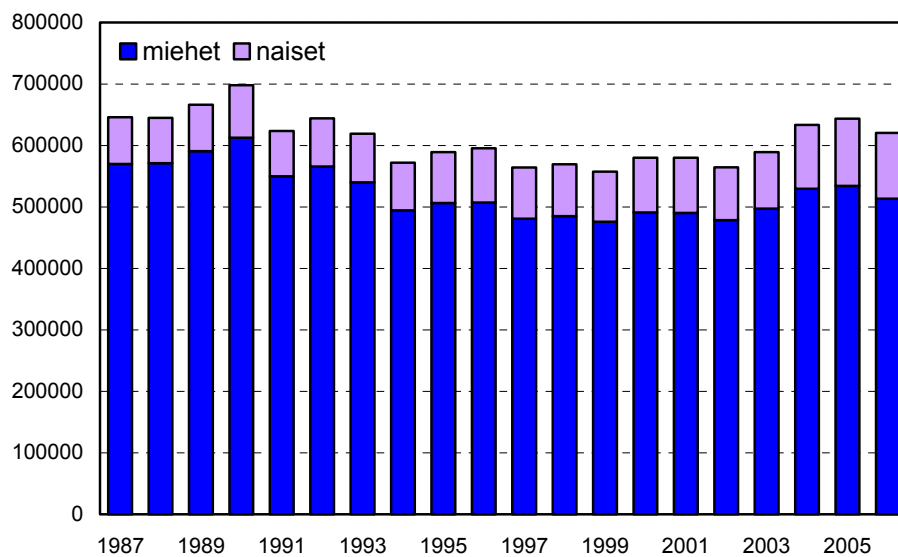

Kuvio 81 Naisten osuus (%) vuonna 2006 poliisin tietoon tulleista rikoksista epäillyistä (rikokset, joihin syyllistynyt vähintään 1 000 henkilöä)

Kuviosta puuttuvat rikokset, joissa naisten osuus on poikkeuksellisen korkea, koska siinä on mukana vain yleisiä rikoksia. Esimerkiksi lapsensurma (RL 21:4), jolla tarkoitetaan oman vastasyntyneen lapsen surmaamista, on rikos, johon ainoastaan naisen on lain mukaan mahdollista syyllistyä. Vuosina 2003–2004 sekä 2006 poliisin tietoon ei tullut ainuttakaan lapsensurmaa, vuonna 2005 vain yksi. Kuviosta puuttuvat myös seksuaalirikokset, joihin epäillyistä vain prosentti oli naisia vuonna 2006 (kaikkiaan epäiltyjä oli 2 407).

Naisten tilastoidun rikollisuuden kehitys vuosina 1980–2006

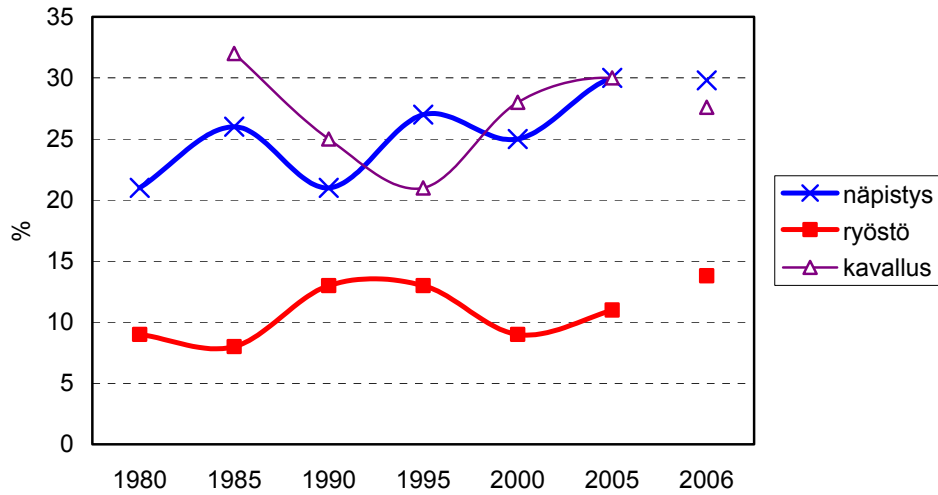
Kuvio 82 kuvaa poliisin tietoon tulleisiin rikoksiin syylliseksi epäiltyjen naisten ja miesten lukumäärien kehitystä vuodesta 1985 vuoteen 2006. Vuonna 2006 rikoksista epäiltyjen naisten määrä oli 106 896. Kuviosta käy ilmi tilastoidun rikollisuuden miesvaltaisuus: vuosittain rikoksista epäiltyjen naisten määrä on viime vuosina ylittänyt 100 000 henkilön rajan. Vuosittain epäiltyjen miesten määrä on vaihdellut 400 000 ja 600 000 henkilön välillä.

Kuvio 82 Selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt sukupuolen mukaan 1987–2006

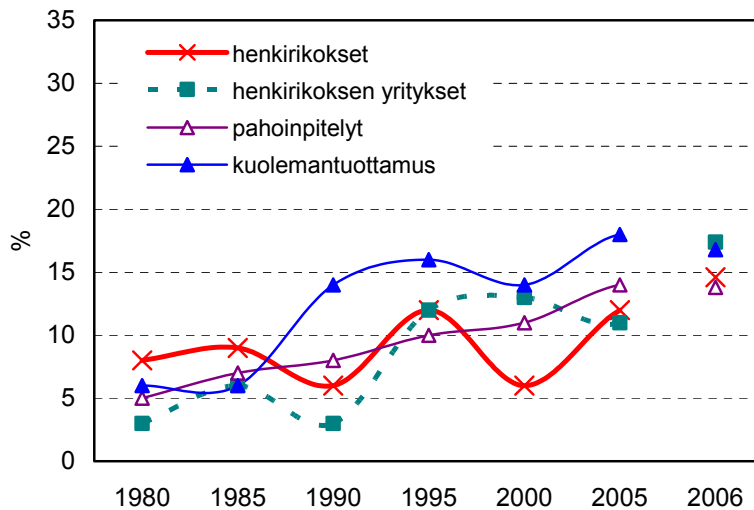
Kuviossa 83 on esitetty epäiltyjä koskevia tietoja näpistyksistä, ryöstöistä ja kavalluksista. Kuvio kertoo, kuinka suuri osa näihin tekoihin syylliseksi epäillyistä on ollut naisia. Koska kavallusten tilastointiperuste muuttui merkittävä-

ti vuonna 1983, tätä rikostyyppiä koskeva aikasarja alkaa vuodesta 1985. Muut tiedot raportoidaan 1980 alkaen.

Kuvio 83 Naisten osuus omaisuusrikoksiin syyllisiksi epäillyistä henkilöistä, % 1980–2006

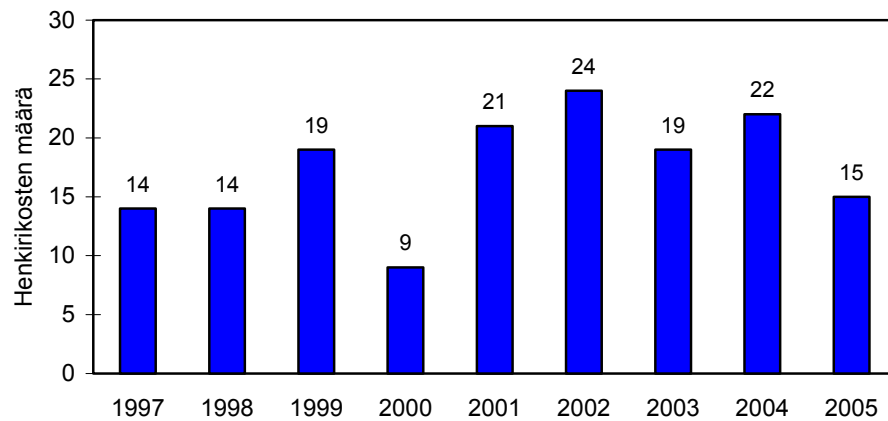
Poliisin tilastojen valossa naiset tekevät kaikkia omaisuusrikoksia selvästi vähemmän kuin miehet. Naisten osuus näpistyksistä ja kavalluksista vaihtelee 20–30 prosentin välillä. Ryöstö on väkivaltainen omaisuusrikos; noin joka kymmenes ryöstöstä epäilty henkilö on nainen. Näpistyksiä koskevat tilastot osoittavat naisten osuuden kasvua 25 vuoden aikana.

Kuvio 84 Naisten osuus eräisiin väkivaltarikoksiin syylliseksi epäillyistä, % 1980–2006

Kuviossa 84 on esitetty tietoja siitä, kuinka suuri osa eräisiin väkivaltarikoksiin syylliseksi epäillyistä on ollut naisia. Jokaisessa väkivaltarikostyyppissä naisten osuus jää alle viidennekseen. Sukupuolierot ovat kuitenkin kaventu- neet tällä aikavälillä 5–10 prosenttiyksikön verran näissä väkivaltarikoksissa.

Vuonna 2006 poliisi epäili 15 naista henkirikoksesta (murha, tappo tai sur- ma). Tämä on 15 % kaikista tänä vuonna näistä rikoksista epäillyistä. Henkiri- koksista epäiltyjen naisten määrä on vaihdellut eri vuosina, mutta muutaman viime vuoden aikana se on ollut 15–20 epäillyn tuntumassa¹.

Kuvio 85 Naisten tekemät henkirikokset 1995–2005. Lähde: Tilastokeskus, StatFin

Henkirikokset ovat varsin miesvaltaista rikollisuutta: viime vuosikymmeninä miesten osuus syyllisiksi epäillyistä on pysytellyt 90 %:n tuntumassa (Lehti 2005, 16; Lehti 2006, 17). Yleisimmin mies on surmannut toisen miehen (59 % poliisin tietoon tulleista tapauksista). Toiseksi yleisin ryhmä ovat tapaukset, joissa mies on surmannut naisen, monesti elämänkumppaninsa (33 %). Vain neljässä prosentissa tapauksia nainen oli surmannut miehen ja viidessä prosentissa nainen toisen naisen. (Lehti 2004, 10².) Henkirikoksesta epäillyistä naisista 41 % oli syyllistynyt aikaisemmin väkivaltarikokseen, miehistä 61 % (Lehti 2005, 23³).

Viime vuosina henkirikoksia tehneet naiset ovat olleet keskimäärin yli 40-vuotiaita, miehet hieman nuorempia (mt., 10–12; Lehti 2005, 17). Sen sijaan

¹ Viimeisten runsaan parinkymmenen vuoden aikana henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen naisten määrä oli alimmillaan vuonna 1983, jolloin heitä oli vain neljä. Eniten henkirikoksista epäiltyjä naisia oli vuonna 2002, eli 24.

² Nämä tiedot perustuvat poliisin henkirikostietokantaan aikavälillä 1.6.2002–31.12.2005 kirjattuihin tapauksiin

³ Nämä tapaukset on kirjattu poliisin henkirikostietokantaan aikavälillä 1.6.2002–31.12.2003.

vuosina 1982–1992 henkirikoksen tehneet naiset, jotka oli määrätty oikeuspsykiatriseen mielentilatutkimukseen (132 naista), olivat olleet keskimäärin 33-vuotiaita rikoksen tehdessään (Putkonen 2003). Heistä puolet oli surmannut elämäkumppaninsa, neljäsosa ystävänsä ja vajaa viidesosa (18 %) oman lapsensa. Kolme neljästä oli ollut päihtynyt teon tehdessään. Monet lapsensa surmanneet olivat suunnitelleet myös itsemurhaa. Yli puolet henkirikoksen tehneistä naisista (51 %) oli työttömiä, neljännes (21 %) eläkkeellä ja 28 % joko työelämässä, kotiäitejä tai opiskelijoita. Useampi kuin joka toinen oli ollut psykiatrisessa hoidossa ennen tekoa. Heitä koskeneen seurantatutkimuksen mukaan (mt.) toukokuun 1999 loppuun mennessä joka neljäs oli tehnyt uuden rikoksen ja 15 % oli syyllistynyt väkivaltarikokseen. Lähes joka viides tutkituista naisista oli kuollut.

Nuoret naiset ja henkirikokset

Tällä hetkellä henkirikoksista vuosittain epäillyistä alle kymmenesosa on alle 21-vuotiaita – eniten niitä tekevät keski-ikäiset. Nuorten tekemiä henkirikoksia oli vuosina 1980–2004 vuosittain keskimäärin 11. Kaikkiaan tänä aikana henkirikoksiin syyllistyi 283 nuorta, joista oli 23 (8 %) nuoria naisia. Viimeksi kuluneiden sadan vuoden aikana alle 21-vuotiaiden nuorten naisten henkirikollisuus on ollut harvinaisempaa kuin samanikäisten miesten. Nuorten henkirikollisuuden taustalta löytyy samantyyppisiä tekijöitä kuin aikuisilla: ongelmia lapsuuden perheessä, koulussa sekä runsasta päihteiden käyttöä (Lehti 2007, 4–9, 73–74).

Nuorten naisten henkirikollisuuden tasonmuutokset eivät ole aina olleet samansuuntaisia kuin nuorten miesten, mitä selittää erityisesti se, että aiemmin nuoret naiset tekivät lapsensurmia. Niiden väheneminen johtuu aborttilainsäädännön muutoksista ja siitä, että suhtautuminen aviottomiin lapsiin on muuttunut aiempaa sallivammaksi. (Mt., 6–7.)

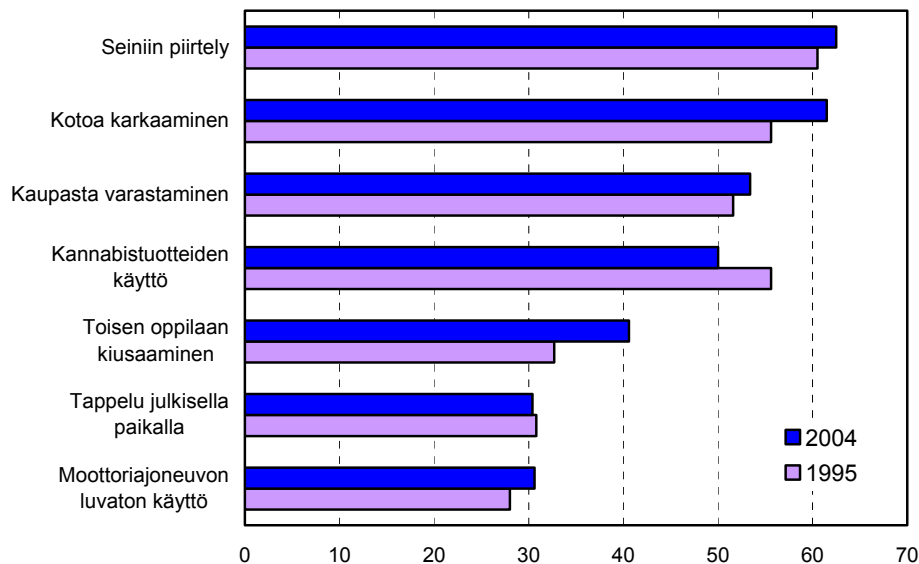
Miesten ja naisten henkirikollisuuden piirteet poikkeavat edelleen toisistaan nuorten henkirikollisuudessa. Vuosina 1980–2004 useampi kuin joka neljäs alle 21-vuotiaista henkirikoksia tehneistä miehistä (28 %) ja vajaa kymmenesosa samanikäisistä naisista (9 %) oli surmannut tuntemattoman, mikä oli molemmilla sukupuolilla yleisempää kuin aikuisilla henkirikosten tekijöillä. Useammin, eli noin puolessa tapauksia (nuoret miehet 52 %, nuoret naiset 48 %), uhrina oli ollut tekijän tuttava. Aikaisempiin vuosikymmeniin verrattuna nuoret miehet surmaavat aikaisempaa enemmän naispuolisia ja nuoret naiset miespuolisia tuttavilla. Tämän lisäksi 42 prosenttia nuorten naisten tekemis-

tä henkirikoksista oli kohdistunut seurustelukumppaniin tai lapseen (kaikilla naisilla vastaava osuus 80 %). Nuorilla miehillä vastaava osuus oli vain 5 prosenttia. Oman perheen jäsenen tai sukulaisen oli surmannut 14 prosenttia nuorista miehistä ja 4 prosenttia nuorista naisista (yksi henkilö). (Lehti 2007, 26–31.)

Tyttöjen rikokset kyselytutkimuksen valossa

Edellä esiteltyt tiedot viranomaisten tietoon tulleista tapauksista eivät kerro luotettavasti siitä, kuinka paljon väkivaltaa todella tapahtuu, sillä tapausten ilmoittamiseen ja kirjaamiseen liittyy monia epävarmuustekijöitä. Poliisitilaston luvuista puuttuu kokonaan niin sanottu piilorikollisuus. Jotta saataisiin parempi käsitys kokonaisrikollisuudesta, on syytä tarkastella kyselytutkimukseen nojaavia kokonaisrikollisuuden osoittimia.

Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa on tutkittu nuorten tekemien rikosten yleisyyttä ja piirteitä koulussa tehtyjen kyselyjen avulla vuosina 1995, 1996, 1998, 2001 ja 2004 (Kivivuori & Salmi 2005). Vastaajia näissä kyselyissä on ollut useita tuhansia joka vuosi. Kyselyihin ovat kunakin vuonna vastanneet 9.-luokkalaiset, eli 15–16-vuotiaat nuoret. Kuviossa 86 tarkastellaan tyttöjen osuutta nuorten normirikkomuksista vuonna 1995 ja 2004. Nämä tiedot osoittavat tyttöjen osuutta kaikista niistä, jotka ovat tehneet kyseisen teon *vähintään kerran* kuluneen vuoden aikana.

Kuvio 86 Tyttöjen osuus normirikkeistä 1995 ja 2004, (%)
Lähde: Kivivuori ja Salmi 2005

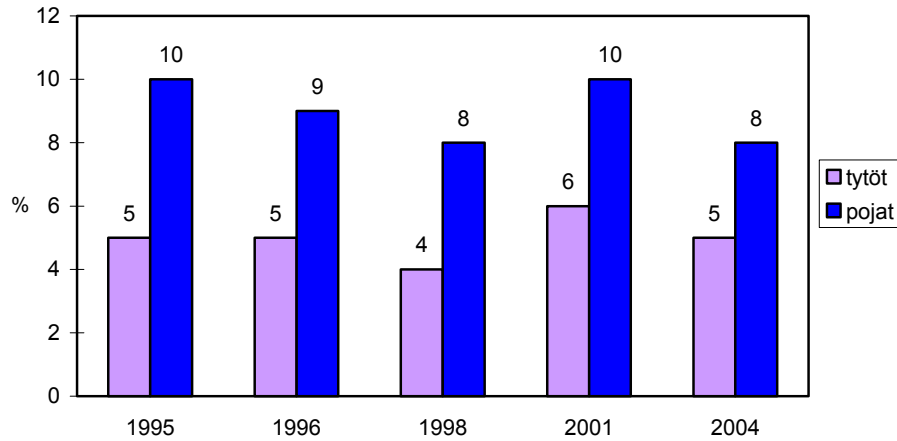
Koululaiskyselyn valossa jotkut kielletyt teot ovat hieman yleisempiä tytöille kuin pojille, kuten seiniin piirtely, kotoa karkaaminen ja kaupasta varastaminen. Vuonna 2004 kannabiksen käyttö tai kokeilu oli yhtä yleistä tytöille kuin pojille. Pojille yleisempiä tekoja olivat moottoriajoneuvon luvaton käyttö, kiusaaminen ja tappelu.

Nuorten itse ilmoittamat rikokset ovat suhteellisen lieviä tekoja. Rikollisuuden vakavuutta voidaan kuitenkin arvioida tutkimalla nuorten tekemien normirikkeiden määrää. Lienee ongelmatonta väittää, että kerran kaupasta varastanut henkilö ei ole yhtä suurissa ongelmissa rikollisuuden kanssa kuin nuori, joka on varastanut, pahoinpidellyt, käyttänyt huumeita ja tuhonnut omaisuutta kymmeniä kertoja vuoden aikana. Kun tyttöjä ja poikia vertaillaan niin, että tehtyjen tekojen määrä huomioidaan, sukupuolierot kasvavat selvästi ja ovat suurimmillaan väkivaltaisissa teoissa: pojista suhteellisesti useampi on tehnyt useita rikoksia kuin tytöistä. (Kivivuori & Salmi 2005, 36–39.)

Vastaavalla menetelmällä on tutkittu myös helsinkiläisten 6.-luokkalaisten (12–13-vuotiaiden) rikosten ja kiellettyjen tekojen tekemistä (Salmi 2004). Tulosten mukaan toisen henkilön hakkaaminen oli 6.-luokkalaisille huomattavasti yleisempää kuin 9.-luokkalaisille, minkä lisäksi sukupuolten välinen ero oli heillä suurempi kuin 9.-luokkalaisilla: pojista 23 % kertoi hakanneensa jonkun viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana, tytöistä 8 % (mt., 78). Myös muiden rikosten ja kiellettyjen tekojen tekeminen oli yleisempää 6.- kuin 9.-luokkalaisille. Osin erot voivat johtua siitä, miten eri-ikäiset nuoret ovat ymmärtäneet heille esitetyt kysymykset ja mitä asioita he ovat sisällyttäneet esimerkiksi jonkun hakkaamiseen (mt., 175–176). Toisaalta ne voivat viitata myös siihen, että monien kiinnostus rikosten ja kiellettyjen tekojen tekemiseen laantuu jo alle 15-vuotiaana.

Nuorisoriikollisuuskyselyjen avulla voidaan myös kuvata eri tekoihin osallistumisen yleisyyden muutoksia erikseen tytöillä ja pojilla. Seuraavassa on esitetty väkivaltaa koskevia tietoja. Kuviossa 87 on esitetty niiden nuorten prosentuaaliset osuudet, jotka ilmoittivat eri vuonna tehdyissä kyselyissä, että he olivat viimeksi kuluneen vuoden aikana hakanneet jonkun. Kuviosta käy ilmi, että pahoinpitelyt ovat yleisempiä pojilla kuin tytöillä. Väkivaltainen käyttäytyminen on pysynyt vakaana molemmilla sukupuolilla (myös Salmi 2007, 44–45). Vuonna 2004 kahdeksan prosenttia pojista ja viisi prosenttia tytöistä kertoi pahoinpidelleensä jonkun viimeksi kuluneen vuoden aikana. Helsingissä vuonna 2002 tehdyn kyselyn mukaan vain 3 prosenttia 9.-

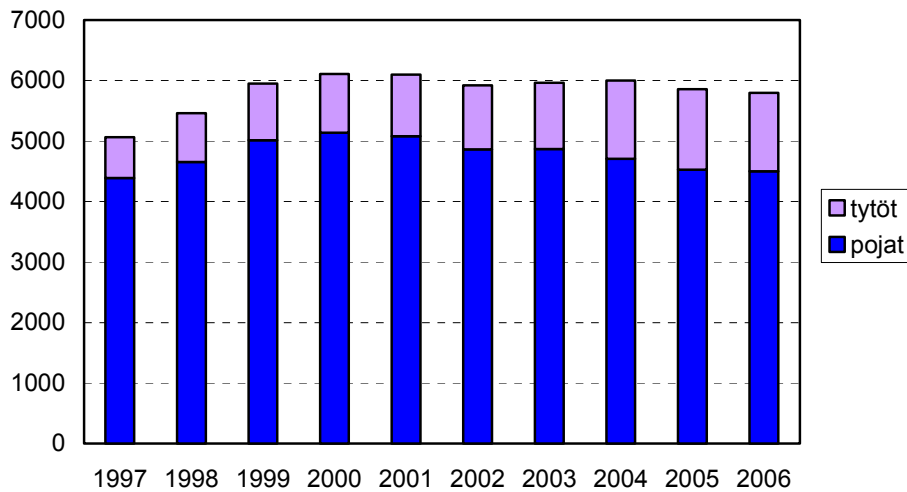
luokkalaisista tytöistä ja 10 prosenttia pojista kertoi pahoinpidelleensä jonkun viimeksi kuluneen vuoden aikana (Kivivuori 2003b).¹

Kuvio 87 Vuoden aikana ainakin kerran toisen henkilön hakanneita (%) Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuosina 1995, 1996, 1998, 2001 ja 2004 tekemissä koululaiskyselyissä. Lähde: Kivivuori 2005b, 27

Viranomaisten tietoon tulleet pahoinpitelyt antavat hieman nuorten itse ilmoittamista teoista poikkeavan kuvan nuorten pahoinpitelyrikollisuuden kehityksestä (ks. kuvio 88). Poliisin pahoinpitelyistä epäilemien tyttöjen (ja poikien) lukumäärät ovat kasvaneet: alle 21-vuotiaiden tyttöepäiltyjen määrä lisääntyi 739:sta 1 296:een vuosien 1996 ja 2006 välisenä aikana. Tyttöjen osuus kaikista samanikäisistä epäillyistä lisääntyi 15:sta 22 prosenttiin. Aivan viime vuosina kasvu näyttää tosin taittuneen: viime vuosina pahoinpitelyistä epäiltyjen 15–20-vuotiaiden tyttöjen määrä on pysytellyt noin 1 300 tuntumassa (vuonna 2006 heitä oli 1 079), pojilla noin 4 500:ssa.

¹ Kysymysten erilaisesta muotoilusta johtuen eri tutkimusten tulokset eivät ole keskenään vertailukelpoisia.

Kuvio 88 Selvitettyihin pahoinpitelyihin (lievä pahoinpitely, pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely) epäillyt 15–20-vuotiaat tytöt ja pojat 1996–2006

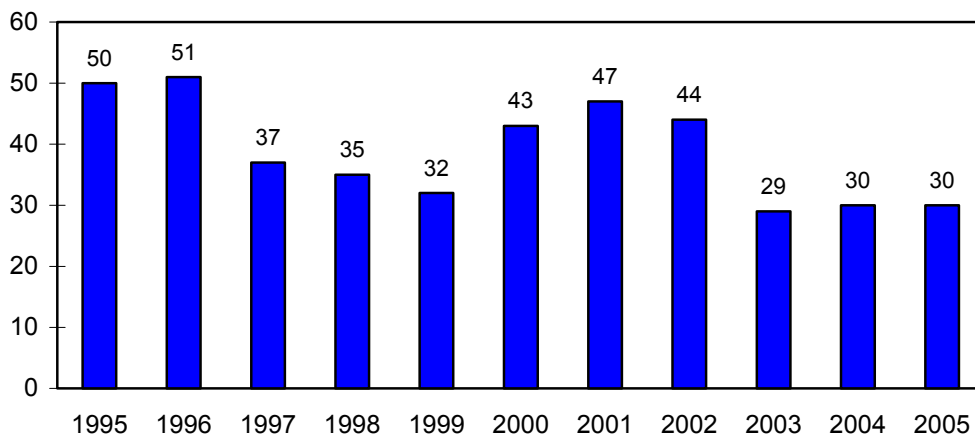
Miksi poliisitilastojen mukaan tyttöjen väkivalta on lisääntynyt mutta nuorisokyselyjen mukaan jopa vähentynyt? Ensinnäkin on merkkejä siitä, että nuoriin kohdistuva kontrolli on kiristymässä. Julkisia tiloja valvotaan aikaisempaa enemmän ja poliisin toiminta on tehostunut. Nuorille tehdyissä itse ilmoitetun rikollisuuden kyselyissä on kysytty, onko poliisi saanut tietää esimerkiksi siitä, että vastaaja on pahoinpidellyt jonkun. Nuorten omien ilmoitusten mukaan sekä tyttöjen että poikien todennäköisyys tulla poliisin tietoon tekemänsä väkivallan takia on lisääntynyt (Kivivuori 2002b, 43–45; Kivivuori 2005b, 50–57). Tämä voi osaltaan selittää poliisitilastoissa havaittavaa nuorten väkivaltarikollisuuden lisääntymistä. Myös julkiset keskustelut esimerkiksi nuorten naisten väkivaltaistumisesta voivat herkistää ihmisiä ilmoittamaan tapauksista viranomaisille ja viranomaisia kirjaamaan ne.

Tilastojen ristiriitaiset kehityssuunnat voivat kertoa myös nuorten jakautumisesta: suuri osa nuorista on entistä lainkuuliaisempia, mutta pieni osa tekee paljon rikoksia, jotka tulevat myös poliisin tietoon (Kivivuori 2002b; Elonheimo 2002). Heidän joukossaan voi olla aikaisempaa enemmän tyttöjä. Tästä joukosta tiedetään vähän, mutta todennäköisesti heidän taustaltaan löytyy huono-osaisuutta ja muita sosiaalisia ongelmia.

2.2 Naiset väkivallan uhreina

Henkirikokset

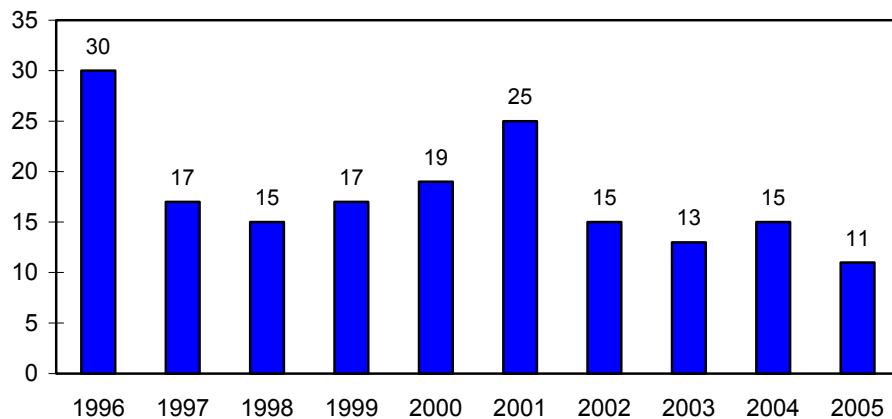
Viranomaistilastot ovat suhteellisen luotettavia kuolemaan johtaneen väkivallan mittareita, kun taas muussa rikollisuudessa piiloon jäävien rikosten osuus on suuri (Kivivuori 1999a, 2–7, 111). Kuolemansyytilastojen mukaan vuonna 2005 surmattiin 30 naista. Luku on laskenut 1990-luvun puolivälin tasosta 40 % (kuvio 89).

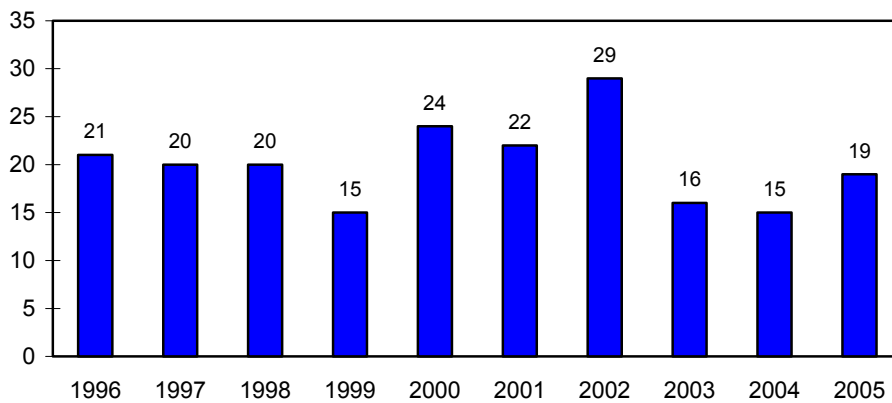
Kuvio 89 Väkivallan seurauksena kuolleita naisia 1995–2005
Lähde: Tilastokeskus, kuolemansyytilasto.

Vuonna 2005 kaikista väkivallan seurauksena kuolleista henkilöistä oli naisia 29 prosenttia. Naisten osuus surmatuista on ollut suhteellisen vakaa viimeisen kahden vuosikymmenen ajan. Alimmillaan osuus on ollut noin viidennes ja ylimmillään kolmannes.

Merkittävä osa naisiin kohdistuvista henkirikoksista tapahtuu parisuhteessa. Vuonna 2005 parisuhdeväkivallan uhreina kuoli 11 naista, vähiten viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana (kuvio 90).

Kuvio 90 Puolison väkivallan seurauksena kuolleita naisia 1996–2005. Lähde: Tilastokeskus, kuolemansyytilasto.

Kuvio 91 Muiden kuin puolison väkivallan seurauksena kuolleita naisia 1996–2005. Lähde: Tilastokeskus, kuolemansyytilasto.

Henkirikollisuuden yleinen taso on Suomessa korkea, eli sekä naisia että miehiä surmataan paljon väestömäärään nähden. Toisaalta kuolemaan johtaneen väkivallan uhreista vain kolmannes on naisia, kun naisten osuus Länsi-Euroopan maissa surmatuista on keskimäärin yli 40 % (Heiskanen 2006, 13). Sekä surmatut miehet että naiset ovat tyypillisesti keski-ikäisiä.¹

Henkirikoksista tehtyjen tutkimusten (Kivivuori 1999a; Lehti 2002; Lehti 2004; Lehti 2006) mukaan naisiin kohdistuvat tapot ja murhat poikkeavat miehiin kohdistuvista teoista, jotka ovat tyypillisesti seurausta syrjäytyneiden ja alkoholisoituneiden miesten keskinäisistä välienselvittelyistä. Naisiin koh-

¹ Aikavälillä 1.6.2002–31.12.2003 surmattujen miesten keski-ikä oli 42 vuotta ja naisten 43 vuotta (Lehti 2005, 18).

distuneet henkirikokset ovat tapahtuneet useammin silloin, kun he ovat eronneet tai eroamassa puolisoistaan.¹

Samansuuntaisia havaintoja on tehty tutkimuksessa (Hurttu 2002), jossa on tutkittu lähisuuhdeväkivaltaan liittyvien kuolemantapausten rikosilmoitukset vuosilta 1995–2001 (291 tapausta). Lähisuhteissa tapahtuneiden henkirikosten tekijät ovat tyypillisesti miehiä ja ne kohdistuvat naisiin: tutkituista tapauksista miesten tekemiä oli 87 % ja uhreista 70 % oli naisia.

Useimmiten lähisuhteessa tapahtuneen henkirikoksen uhrina oli ollut tekijän vaimo, avovaimo, kihlattu, naisystävä, entinen puoliso tai naisystävä (56 %). Vajaassa kymmenesosassa tapauksia nainen oli tappanut kumppaninsa tai entisen kumppaninsa. Muissa tapauksissa isä tai äiti oli tappanut lapsensa, lapsi jommankumman vanhempansa tai mies sisaruksensa. Aineistossa ei ollut yhtään tapausta, joissa tytär olisi surmannut äitinsä tai nainen sisaruksensa.

Yli 60 % tekijöistä oli ollut päihteiden vaikutuksenalainen. Joka viides oli tehnyt itsemurhan tekonsa jälkeen, mikä oli yleisempää kuin henkirikosten tehneillä keskimäärin.

Osa miehistä oli tehnyt surmatyön ilman apuvälinettä, polttamalla tai ajoneuvojen avulla, mutta ei yksikään naisista. Tylopällä esineellä surmanneista 96 % oli ollut miehiä. Naisille tyypillisempi tekoväline oli ollut keittiöveitsi (41 % tapauksista).

Naisiin kohdistuva väkivalta kansallisissa uhritutkimuksissa

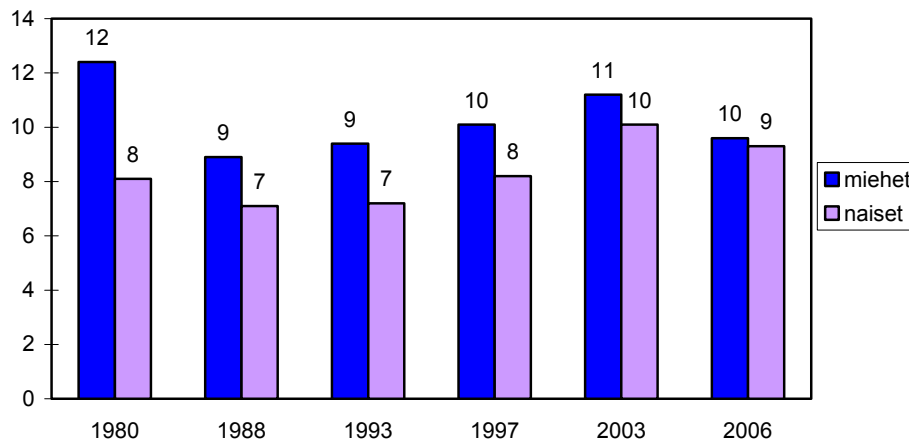
Väkivaltarikokset jäävät usein piilorikollisuudeksi, varsinkin jos ne tapahtuvat läheissuhteissa (Aromaa & Heiskanen 2000b, 128–131). Lisäksi poliisi ei välttämättä kirjaa kaikkia tietoonsa saamiaan tapauksia rikoksiksi. Poliisille soitaan vuosittain noin 50 000 hätäpuhelia kodeista. Poliisin oman arvion mukaan noin 15 000 tapauksessa on kyse perheväkivaltilanteesta (Poliisin perheväkivaltaohjaustyöryhmän muistio 2001). Kuitenkin esimerkiksi vuonna 2005 poliisi kirjasi ainoastaan 4 109 tapausta, joissa oli ollut kyse perheväkivallasta.

Naisten kokeman väkivallan yleisyyttä on yritetty arvioida muiden tietolähteiden kuin viranomaisten tuottamien tietojen avulla. Esimerkiksi uhritutki-

¹ Aikavälillä 1.6.2002–31.12.2005 surmatuista naisista 64 % oli joutunut nykyisen tai entisen miehensä tai seurustelukumppaninsa ja 18 % jonkun lähisukulaisensa (yleensä äitinsä tai poikansa) surmaamaksi. Ystävä tai tuttava oli surmannut 62 % miesuhreista. (Lehti 2006, 10.)

muksissa edustavalta otokselta suomalaisia on kysytty, ovatko he joutuneet erilaisten rikosten uhreiksi ja millaisia nämä tilanteet ovat olleet. Suomessa on tehty puhelinhaastatteluina uhritutkimuksia, joissa ovat olleet mukana sekä miehet että naiset (esim. Sirén & Honkatukia 2005; Sirén ym. 2007)¹ sekä kaksi pelkästään naisia koskevaa uhritutkimusta, jotka tehtiin postikyselynä (Heiskanen & Piispa 1998; Piispa ym. 2006).² Myös maahanmuuttajien väkivaltakokemuksia on kartoitettu kysely- ja haastattelututkimusten avulla (mm. Pohjanpää ym. 2003; Jasinskaja-Lahti ym. 2002).

Kansallisten uhritutkimusten mukaan miesten ja naisten todennäköisyydessä joutua väkivallan uhriksi ei ole suurta eroa (ks. kuvio 92). Myöskään maahanmuuttajien väkivaltakokemusten yleisyydessä ei kyselytutkimusten perusteella ole sukupuolten välisiä eroja (Pohjanpää 2003, 68; Martens 2001).

Kuvio 92 Väkivallan tai uhkailun kohteeksi viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana joutuneet miehet ja naiset (% kyselyihin vastanneista). Lähde: Sirén ym. 2007.

Viimeisimmässä vuonna 2006 tehdyssä kansallisessa uhritutkimuksessa miehet ilmoittivat tyypillisimmin kokeneensa tuntemattomien tai ulkonäöltä tuttujen tekemää väkivaltaa. Naiset taas olivat kokeneet paitsi tuntemattomien usein myös tuttujen, puolisoiden ja entisten puolisoiden väkivaltaista käytöstä. Miesten kokema väkivalta oli tapahtunut tyypillisesti ravintoloissa, kadulla³

¹ Tällaisia uhritutkimuksia on tehty Suomessa viisi kertaa vuodesta 1980 lähtien. Vastaajat ovat olleet yli 15-vuotiaita.

² Kyselyyn vastanneet naiset olivat 18–74-vuotiaita.

³ Uhritutkimusten mukaan miehet ovat katuväkivallan tekijöinä yhdeksässä tapauksessa kymmenestä eikä naisten osuus katuväkivallan tekijöistä ole lisääntynyt. Miesten kokemassa katuväkivallassa tekijänä on lähes aina mies, ja 80 % naisten kokemista tapauksista on miesten tekemiä. Tyypillisesti naisten keskinäisissä väkivaltatilanteissa sekä uhrit että tekijät ovat olleet nuoria naisia. (Heiskanen 2002, 127–128.)

tai työssä, naisten taas työssä, ravintolassa tai kotona. Kaikkein yleisimmin naiset kokevat uhritutkimusten mukaan väkivaltaa työssään (3,8 % vuonna 2006). Naisiin parisuhteissa ja kaduilla kohdistunut väkivalta sekä lähisuhteväkivalta (tekijä tuttu, esimerkiksi seurustelukumppani) on vähentynyt, kuten myös ravintoloissa koettu väkivalta on pysynyt suhteellisen vakaalla tasolla. Naisten työssä kokema väkivalta lisääntyi vuoteen 2003 saakka, mutta sittemmin sekin on vähentynyt. (Sirén ym. 2007, 10–16.)

Kansallisen uhritutkimuksen tiedot perheväkivallan kehityksestä ovat ristiriidassa poliisin tilastojen kanssa. Poliisin tietoon tullut perhe- ja parisuhdeväkivalta, jonka uhrina on nainen, on lisääntynyt (Heiskanen 2006, 15). Viranomaistilastojen ja uhritutkimusten välinen ristiriita ei ole harvinaista kun kysymyksessä on rikollisuuden kehityksen kuvaaminen (O'Brien 1995). On nimittäin tyypillistä, että viranomaistilastot osoittavat kasvua siitä huolimatta, että uhrikyselyt osoittavat alenevaa trendiä. Viranomaistilastoihin vaikuttavat rikosten todellisen määrän muutosten lisäksi ilmoitusalttius ja muut rikosten raportointiin liittyvät tekijät, kuten se että poliisi kirjaa aikaisempaa tarkemmin tällaisia tekoja (Heiskanen 2006, 14). On siis täysin mahdollista, että poliisin tietoon tuleva rikollisuus kasvaa siinäkin tapauksessa, että rikosten todellinen määrä väestössä vähenee.

Naisuhritutkimukset

Suomessa on tehty kaksi uhritutkimusta pelkästään naisille. Ne tuottivat kansallisia uhritutkimuksia huomattavasti suuremmat luvut naisiin kohdistuvasta väkivallasta, erityisesti parisuhdeväkivallasta. Esimerkiksi kansallisen uhritutkimuksen mukaan vuonna 1997 parisuhdeväkivallan naisuhreja oli Suomessa 24 200, mutta naisuhritutkimuksessa heitä oli kuusi kertaa enemmän, eli 144 100 (Heiskanen 2002, 159). Ero johtuu vastanneilta kysytyjen kysymysten ja tietojen keruutapojen eroista näiden kyselyiden välillä. Naisiin kohdistuvaan väkivaltaan erikoistuneet kyselyt ottavat huomioon tällaisen väkivallan erityispiirteet ja tavoittavat siten sitä yleisiä uhritutkimuksia paremmin (Piispa & Heiskanen 2006, 6).

Vuoden 2005 uhritutkimuksen mukaan naisten kokema väkivalta on kokonaisuudessaan lisääntynyt hienoisesti: vuonna 2005 44 % naisista oli kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa tai sen uhkaa täytettyään 15 vuotta (12 % viimeisen vuoden aikana, kuten vuonna 1997). Myös väkivallan rakenne on muuttunut: nykyisessä parisuhteessa koettu väkivalta vähentynyt mutta pa-

risuhteen ulkopuolinen väkivalta, kuten sukupuolinen häirintä tai ahdistelu, on lisääntynyt. (Heiskanen 2006, 21.)

Vuonna 2005 joka viides parisuhteessa olleista naisista oli kokenut parisuhdeväkivaltaa¹ (vuonna 1997 22 %), 8 % viimeksi kuluneen vuoden aikana. Vajaalle puolelle (47 %) parisuhdeväkivallan kohteeksi joutuneista oli aiheutunut vakavimmasta tapauksista fyysisiä vammoja ja kahdelle kolmesta henkisiä seurauksia, kuten vihaa, pelkoa, masennusta, itsetunnon laskua ja häpeää. Väkivalta kohdistuu erityisesti nuoriin, avoliitossa eläviin naisiin. Parisuhdeväkivalta ei pääty välttämättä eroon, sillä 29 prosenttia eronneista naisista oli kokenut entisen puolison väkivaltaa tai uhkailua myös eron jälkeen, tyypillisimmin uhkaussoittoja tai väijymistä. (Piispa 2006, 46–50, 59, 64; Heiskanen & Piispa 2006, 135–138, 140, 144.)

Vuonna 2005 15 % kaikkein vakavimmista parisuhteen ulkopuolisista tapauksista tuli poliisiin tietoon. Lähes yhtä moni fyysisen vamman saaneista parisuhdeväkivaltaa kokeneista ilmoitti kaikkein vakavimmista kokemuksistaan poliisille (13 %), ja 3 prosenttia tuli muuten poliisiin tietoon. Tässä ei ole tapahtunut muutoksia verrattuna vuoteen 1997. (Kääriäinen 2006, 108, 117.)

Väkivaltaa kokeneista naisista tehdyissä laadullisissa tutkimuksissa on havaittu, että suomalaisten usein vahvoina pidettyjen naisten on ollut vaikea tunnustaa olevansa uhri ja puhua kokemuksistaan väkivallan uhreina ulkopuolisille. Monet eivät ole myöskään hae apua. (Esim. Lahti 2001; Nyqvist 2001; Husso 2003.) Vuoden 2005 naisuhritutkimuksenkin mukaan vain 31 prosenttia väkivaltaisessa parisuhteessa eläneistä oli joskus hakenut apua joltakin viranomaiselta (Kääriäinen 2006, 112).

Parisuhdeväkivalta ei ole yhtenäinen ilmiö. Minna Piispa (2004, 25–26; Piispa 2002) on tutkinut tällaisen väkivallan eri muotoja vuoden 1997 naisuhritutkimuksen aineiston avulla. Hän hahmotti väkivaltaa kokeneiden naisten vastauksista kaikkiaan neljä väkivallan luonnehdintaa, jotka perustuvat väkivallan vakavuuden, keston sekä sen fyysisten ja henkisten seurausten kuvauksiin. Hän kutsuu yleisintä löytämäänsä väkivallan kuvausta *episodiksi menneisyydessä* (39 % kuvatusta väkivallasta). Tällainen väkivalta oli tyypillisesti lievää ja seurauksiltaan vähäistä. Toiseksi yleisin kuvaus oli *väkivallan lyhyt historia* (33 %). Tämänäköiset kuvaukset olivat yleisimpiä nuorimmille vastanneille (18–29-vuotiaille). Väkivalta oli alkanut hiljattain ja se näytti usein myös jatkuvan. Luonteeltaan tällainen väkivalta oli usein vakavaa; lyömistä, potkimista, kuristamista ja seksuaalista väkivaltaa. Siitä ei kuitenkaan aiheu-

¹ Fyysiseen väkivaltaan on laskettu seuraavat teot: liikkumisen estäminen, läimäisy, seksuaalinen väkivalta, lyöminen ja potkiminen, esineellä heittäminen, kuristaminen, pään hakaaminen, aseellinen väkivalta, muu väkivalta (Heiskanen & Piispa 1998, 19).

tunut usein vakavia vammoja. Miehen kontrolloiva käyttäytyminen oli tässä väkivallan tyyppissä harvinaisempaa kuin muissa kuvauksissa. Aineistosta hahmottui lisäksi kaksi muuta väkivallan luonnehdintaa: *henkinen piina* (18 %) ja *parisuhdeterrori* (10 %). Molemmissa väkivalta oli alkanut useita vuosia sitten ja aiheuttanut vakavia vammoja. Henkiseen piinaan liittyi myös miehen harjoittama kontrolli, joka oli saattanut osin korvata fyysisen väkivallan. Parisuhdeterrorissa mies käytti sekä henkistä että fyysistä väkivaltaa naisen alistamisen välineenä. Sitä kokeneet naiset olivat monessa suhteessa alistetussa asemassa; heillä oli vähiten koulutusta sekä muita taloudellisia ja sosiaalisia resursseja.

Maahanmuuttajanaisten kokema väkivalta

Naisiin kohdistuva väkivalta kytkeytyy niihin yhteiskunnallisiin asemiin, joissa naiset elämäänsä elävät. Naisten kokemuksia muotoilevat heidän sukupuolensa lisäksi muun muassa heidän sosioekonominen asemansa, asuinalueensa, etninen taustansa, ikänsä ja seksuaalinen suuntautumisensa. Esimerkiksi sen lisäksi, että maahanmuuttajanaiset ja -miehet kokevat usein rasistista väkivaltaa (Pohjanpää 2003), maahanmuuttajanaisten osuus suomalaisten turvakotien asiakkaiden on ollut suuri viime vuosina¹. Tämä voi kertoa siitä, että he kokevat lähisuhdeväkivaltaa useammin kuin kantaväestön naiset. Toisaalta kaikilla heistä ei ole samanlaisia tukiverkostoja kuin suomalaissyntyisillä naisilla, jolloin he voivat hakeutua turvakoteihin helpommin kuin suomalaisnaiset. Uuteen kulttuuripiiriin asettuminen voi rasittaa parisuhdetta, kuten myös nopeat muutokset sukupuolten ja sukupolvien välisissä suhteissa. Miehet voivat kokea menettäneensä valta-aseman perheessään ja yrittävät hallita muutosta väkivalloin. Pelko ja tunne elämänhallinnan häviämisestä saattavat purkautua väkivaltana. (Alitolppa-Niitamo 2002, 82–84; Malin 2002, 236.)

Varsinkin pakolaisina maahan tulleet pakolaisnaiset ovat haavoittuvassa tilanteessa: heillä saattaa olla puutteelliset tiedot auttamisjärjestelmistä, viranomaiskäytännöistä tai siitä, millaiset teot ovat Suomessa rikoksia. Heidän kielitaitonsa voi olla heikko, minkä lisäksi he voivat kokea rasismia. Osa voi olla taloudellisesti ja sosiaalisesti riippuvaisia miehistään. Sen vuoksi vain murtoosa heidän kokemastaan väkivallasta tulee viranomaisten tietoon. Maahan-

¹ Pääkaupunkiseudulla maahanmuuttajanaisten osuus kaikista naisista oli peräti kolmannes, mikä on heidän väestöosuuteensa nähden korkea määrä (4 %). Maahanmuuttajanaisten määrä vaihtelee eri puolilla maata sijaitsevilla turvakodeilla (Korhonen & Ellonen 2007, 18; Haarakangas ym. 2000, 30–33, 38; Aaltio 2002, 50–54).

muuttajanaisten ja -tyttöjen kokema lähisuhde- ja perheväkivalta on osin samantyyppistä kuin kantäväestön naisten kohtaama, mutta tämän lisäksi siinä voi olla omanlaisiaan piirteitä, kuten pakkoavioliittoja tai tyttöjen ympärileikkauksia. Ne saattavat olla maahanmuuttajien lähtökulttuurin mukaisia käytäntöjä mutta Suomen rikoslaissa rikoksiksi määriteltyä toimintaa. (Korhonen & Ellonen 2007, 9–11.)

Sisäasiainministeriön selvityksen mukaan (Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta 2003) vuonna 2002 poliisiin tietoon tuli 360 maahanmuuttajanaisiin kohdistuvaa pari- tai lähisuhdeväkivaltatapausta¹. Kolme neljästä (74 %) oli pahoinpitelyjä, 24 prosenttia uhkauksia ja seksuaalirikoksia oli viisi. Lisäksi poliisiin tietoon tuli viisi kunniaan liittyvää väkivaltatapausta. Niistä kaksi oli pahoinpitelyjä ja yksi laiton uhkaus. On kuitenkin jossain määrin epäselvää, mitä kunnialla kulloinkin tarkoitetaan. Kunniaselitys voi olla todellisuutta yksinkertaistava, ja vaarana on, että tekijän ulkomainen alkuperä korostuu liikaa. Myös kantasuomalaisten tekemässä väkivallassa voi olla kunnian puolustamiseen liittyviä piirteitä. (Korhonen & Ellonen 2007, 20.)

Poliisiammattikorkeakoulun tutkijat Kaija Korhonen ja Noora Ellonen (2007) ovat analysoineet poliisiin tietoon tullutta maahanmuuttajanaisten² kokemaa seksuaalista ja fyysistä väkivaltaa sekä väkivallan uhkaa vuonna 2005 (kaikkiaan 1 204 rikosilmoitusta). Tapauksista 6 prosenttia oli seksuaalista väkivaltaa, 72 prosenttia muuta fyysistä väkivaltaa ja 22 prosenttia väkivallalla uhkaamista. Tutkijat arvioivat, että suuri osa tästä väkivallasta tapahtuu läheissuhteissa. Seksuaalirikoksista 37 prosenttia oli tuttavien tekemiä. Myös fyysisen väkivallan tekijä oli ollut useimmiten uhrin tuttu tai perheen jäsen, samoin kuin uhkauksissa, joista osa oli puolison tai entisen puolison tekemiä. (Mt., 27–34, 36–44.)

Yli puolet näistä rikoksista epäillyistä (55 %) oli kansalaisuudeltaan suomalaisia ja 73 % miehiä. Naisia epäiltiin useimmiten lievistä pahoinpitelystä, pahoinpitelystä ja uhkauksista. Naisten tekemät rikokset kohdistuivat yleensä tuttavaan tai tuntemattomaan. (Mt., 45–49.)

Maahanmuuttajanaisten kokema parisuhdeväkivalta ei juuri poikennut kantasuomalaisten naisten kokemasta; ainoastaan muutaman tapauksen taustalla oli tulkittavissa kulttuurisia tekijöitä. Tuntemattomien tai tuttujen tekemässä väkivallassa oli usein rasistisia piirteitä,³ mutta osa oli myös maahanmuuttajien keskinäistä välienselvittelyä (mt., 45–49).

¹ Lähisuhteella raportissa tarkoitetaan sitä, että uhri ja tekijä tuntevat toisensa pari- tai perhesuhteen kautta.

² Maahanmuuttajiksi laskettiin naiset, joiden kansalaisuus tai syntymämaa muu kuin Suomi.

³ Rasistisia rikoksia kuvataan tarkemmin luvussa II.B.3.

Poliisille ilmoitettujen maahanmuuttajanaisten lähisuhteissaan kokemien väkivaltarikosten määrä on kasvussa. Tämä käy ilmi, kun Poliisiammattikorkeakoulun selvityksen lukuja verrataan Sisäasiainministeriön muutamaa vuotta varhempaan selvitykseen (Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta 2003, ks. taulukko 40). Kasvua voi selittää maahanmuuttajien määrän lisääntyminen, ilmoituskynnyksen madaltuminen ja muun muassa kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta vastaavien viranomaisten herkistyminen väkivaltakokemuksille. (Korhonen & Ellonen 2007, 54–55.)

Taulukko 40 Poliisin tietoon tullut maahanmuuttajanaisten lähisuhteissaan kokemien väkivaltarikosten määrät vuosina 2002 ja 2005. Lähteet: Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta (2003) ja Korhonen & Ellonen (2007).

	seksuaalirikokset ¹	muu fyysinen lähisuhdeväkivalta ²	uhkailut läheissuhteissa
2002	18	268	87
2005	29	329	261

Tytöt väkivallan uhreina

Myös nuorten tyttöjen joutumista väkivallan uhreiksi on tutkittu kyselyjen avulla, vaikka aihepiirin sensitiivisyyden lisäksi nuorten herkkä ikä lisää tämän aihepiirin tutkimisen haasteellisuutta ja vaikeutta. Helsinkiläisille 9.-luokkalaisille tehdyn kyselyn mukaan joka kolmas 15–16-vuotiaista pojista ja joka neljäs tytöistä on kokenut väkivaltaa joskus elämänsä aikana. Tytöt kertoivat kokeneensa useammin seksuaalista väkivaltaa kuin pojat (12 % tytöistä, 1 % pojista), pojat taas ilmoittivat joutuneensa tyttöjä useammin ryöstöjen kohteeksi (18 % pojista, 7 % tytöistä) (Kivivuori 2003a, 10–11). Kyselyn tulosten mukaan tyttöjen riski kokea seksuaalista väkivaltaa on kymmenkertainen poikiin verrattuna.

Nuorten uhrikokemuksia on kysytty myös osana nuorisoriikollisuuskyselyitä. Tulosten mukaan sekä tyttöjen että poikien kokemukset kiusaamisen, väkivallan tai sen uhan kohteina olivat vuonna 2004 harvinaisempia kuin aiemmassa mittauksessa (Kivivuori 2005b, 49–50).

¹ Tekijä tuttu.

² Sisäasiainministeriön selvityksessä (Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta 2003) lähisuhteeksi katsottiin suhde, jossa tekijä ja uhri tuntevat pari- tai perhesuhteen kautta (nykyiset, entiset kumppanit, vanhempi, lapsi, muu sukulainen, esim. isäpuoli, miehen entinen vaimo, eno jne.).

Yhteenveto

- Joka kuudes poliisin rikoksesta epäilemä henkilö on nainen.
- Naisten osuus rikoksista epäillyistä on lisääntynyt hieman viime vuosikymmeninä, mikä voi heijastaa mm. naisten tekojen lisääntyvää ilmoittamista poliisille.
- Naiset raportoivat väkivaltaa yhtä usein kuin miehet, mutta miehet kokevat enemmän henkirikoksia ja vakavaan vammaan johtanutta väkivaltaa.
- Naiset kohtaavat väkivaltaa työpaikoillaan ja parisuhteissa enemmän kuin miehet.